

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 05.03.2018 ✓Accepted/Kabul: 19.11.2018

DOI: 10.30794/pausbed.401329

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yıldırım, Ş., Baydur, H., Uçan, G. (2019). "Yetişkinlerin Sosyal Hizmet Mesleğini Tanıma Ve Sosyal Hizmetler Ve Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumu: Manisa Örneği", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 34, Denizli, s. 309-324

YETİŞKİNLERİN SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİ TANIMA VE SOSYAL HİZMETLER VE SOSYAL YARDIMLARDAN YARARLANMA DURUMU: MANİSA ÖRNEĞİ* **

Şeyda YILDIRIM***, Hakan BAYDUR ****, Gülten UÇAN*****

Özet

İnsanlar sosyal işlevselliklerini yerine getirmelerinin önünde engel bir durumla karşılaştıklarında sosyal hizmet uzmanları tarafından verilen hizmetlere gereksinim duyabilirler. Bu çerçevede bu araştırmanın amacı, Manisa kent merkezinde yaşayan yetişkinlerin sosyal hizmet mesleği ve sosyal yardımlar konusundaki bilgilerini, hizmet kullanım durumlarını ve bunu etkileyen etmenleri ortaya koymaktır. Araştırma Manisa kent merkezinde, 18 yaş ve üzeri bireyleri temsil eden bir örnek üzerinde, kesitsel olarak yürütülmüş ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. Araştırmada örneklem büyüklüğü 1007 olarak hesaplanmıştır. Sonuçlara bakıldığında araştırmaya katılanların % 66,2'sinin sosyal hizmet uzmanının çalışma alanını ve görevlerini bilmediği, % 62,6'sının sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarını bilmediği bulunmuş olup, bu sonuçlar eğitim ve çalışma durumuna göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe sosyal hizmetlerden haberdar olma da artmaktadır. Ayrıca hane halkı sayısı arttıkça sosyal hizmetlerden faydalanma oranı da yükselmektedir. Sonuç olarak sosyal hizmetlerin ve sosyal hizmet uzmanının yeterince tanınmadığı görülmüştür. Sosyal hizmetlerde hak bilincinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet Uzmanı, Hak

RECOGNITION OF THE SOCIAL WORK OCCUPATION AND BENEFITING FROM SOCIAL SERVICES AND SOCIAL ASSISTANCES OF ADULTS: MANİSA CASE

Abstract

People can need to services which given by social workers when they encounter an obstacle to fulfill their social functions. In this context aim of the research that to reveal adults who live in Manisa city center knowledges about social work profession and socail assistances, their using servises and faktors affecting using that services. The research is a study on a sample representing 18 years of age and over in the cross-sectional relational screening model in Manisa city center. The sample size was calculated as 1007 in the study. According the results 66.2% of the participants did not know the work area and tasks of the social worker and 62.6% of them did not know social service institutions. These results vary according to the level of education and employment. As education level increases, awareness of social services is also increasing. In addition, as the

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi 2014/001 no'lu Bilimsel Araştırma Projesinden üretilmiştir.

**Bu makale 05-08 Eylül 2018 tarihinde Pristina/Kosova'da Düzenlenen "New Horizons in Science" adlı 3. Uluslararası Bilim Sempozyumunda Sosyal Bilimler alanında sunulmuş ve en iyi sözlü bildiri ödülünü kazanmıştır.

*** Dr. Öğ. Üyesi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, MANİSA.

e-posta:yildirim.seyda@gmail.com (orcid.org/0000-0003-3178-1068)

**** Doç.Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, MANİSA

e-posta:hakan.baydur@gmail.com (orcid.org/0000-0002-4439-3569)

***** Doç.Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, MANİSA.

e-posta:gultenucan@gmail.com (orcid.org/0000-0002-2920-1979)

number of households increases, the rate of benefiting from social services also increases. As a result, social services and social work specialists have not been well recognized. There is a need for studies on the development of rights consciousness in social services.

Keywords: *Social Work, Social Services, Social Assistance, Social Worker, Right*

1. Giriş

İnsanlar sosyal bir varlık olmaları itibarıyla tüm diğer canlı türlerinden ayrılırlar. Fiziksel olarak yaşamak için belirli koşullara ihtiyaç duyanın yanında bilişsel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için de diğer canlılardan daha özel bir yaşam alanına gereksinimleri vardır. Sosyal hizmetler insanların bu yaşam alanlarını oluşturma noktasında gereksinimlerin karşılanmasını sağlar. İnsanlar bu yaşamsal alana sahip olmadığında bir takım sorunlarla karşılaşır ve bu sorunların çözülmesinde kendi baş etme mekanizmalarını kullanarak yaşama adapte olmaya çalışırlar. Bazı durumlarda kendi baş etme mekanizmaları yeterli olmadığında kişilerin sorunlarını çözmek ve onlara destek olmak gerektiğinde sosyal hizmet mesleğinin uygulamalarının devreye girmesi gerekebilir. Ancak bu hizmetlere ihtiyaç duyan kesimler her zaman bu hizmetleri nereden alacaklarını ya da nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini bilmeyebilirler. Çünkü çoğunlukla dezavantajlı gruplar olarak tanımlanabilecek olan müracaatçı kitlesi eğitim düzeyinin düşüklüğü ve bilgi eksikliği, toplumsal yaşamın dışında kalma ve dışlanma ve damgalanma korkusu ile hizmetlere ulaşmada güçlük yaşayabilirler.

Bir vatandaşlık hakkı olarak sosyal hizmetlerden yararlanmak herkesin hakkıdır. Bu haklardan faydalanabilmenin en önemli koşulu ise elbette ki haklardan haberdar olmaktır. Bu çerçevede bu çalışmada sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar konusunda toplumun bilgi sahibi olma düzeyinin Manisa örneklemini çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın kuramsal boyutunda ise sosyal hizmetler, sosyal hizmet, sosyal yardımlar konuları ele alınmıştır.

2. Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetler, sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer yardım mesleklerinin gerçekleştirdiği mesleki uygulamalar yoluyla insanların sağlıklı olmalarına, iyilik halini yükseltmelerine ve kendilerine yeterli olmalarına yardımcı olan, bağımlı olmayı önleyen, aile ilişkilerini güçlendiren ve birey, aile, grup ve toplulukların başarılı sosyal işlevselliğe sahip olmasını sağlayan faaliyetlerdir (Barker 1995: 270). Sosyal hizmetler ekonomik olaylardan doğan sosyal ilişkilerin ve sorunların bütün yönlerini içeren sosyal politikanın (Güven 2001: 14) beş temel alanından birini oluşturur. Diğer alanlar ise düzenli gelir, barınma, eğitim, sağlık olarak sıralanır (Thompson 2009: 66). Aslında bu 4 alandaki uygulamaların yetersizliği vatandaşların sosyal hizmetlere duyduğu ihtiyaçları artırır. Bu nedenle bir anlamda sosyal hizmetler sosyal politikanın koruyucusudur.

Sosyal hizmetlerden yararlanmak her insanın hakkıdır. Kendini geliştirme kapasitesine sahip olan insan bu kapasitesini geliştirirken önüne çıkan engelleri sosyal hizmetler vasıtasıyla aşabilir kılınmaktadır. Bu noktada hak bilinci ve anlayışı devreye girmektedir. Sosyal hizmet uzmanları tüm insanların temel haklarına özen göstermek ve bu hakları savunmak durumundadır (Zastrow ve Kirst-Ashman 2014: 48). Oysa ki sosyal hizmet çoğu zaman klientelist bir tutumla yani kamu kaynaklarının iktidarın kendisine yakın olan grupları kayırmak amacıyla yardım ve hizmetler için kullanılması yoluyla (Aközer 2003: 14) devletlerin vatandaşlarını bağımlı kılmaya yönelik bir tutum sergilemelerine neden olmaktadır (Metin 2011: 199). Hak bilincinin yerleşmediği toplumlarda sosyal hizmetler devletin ya da bir sınıfın ihtiyaç sahibi olan kesimleri baskı altına alma aracı olabildiği gibi bu hizmetlerden sonra vatandaşın beklenen minnet duygusudur. Bu minnet duygusunun karşılığında ödemesi gereken bedel oy kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Halbuki hak anlayışının içinde minnet duygusu yoktur. Sosyal hizmetleri hak olarak gören anlayış herkesin sosyal hizmetlerden eşit ve adil şekilde faydalanması gerektiği ifade eder. Bu durum sosyal adaletin sağlanabilmesinin bir yoludur. Sosyal haklar insan haklarının bir boyutu olup bu nedenle vatandaşlık hakları içinde yer alan bir anlam kazanmaktadır (Koray 2000: 47). Sosyal devlet anlayışının temelinde bu vatandaşlık haklarını kapsayan sosyal adalet yatmaktadır. Sosyal hizmetlerin hak olarak görülmesi aslında sosyal politikanın hak temelli bir zemine oturması ile söz konusu olabilir ve bu da toplumun bir bütün olarak kendini koruma hareketi olarak değerlendirilir. (Metin 2011:199). Çünkü hak anlayışı ile şekillenen sosyal hizmetlerde ihtiyaç duyan herkes sosyal hizmetlere kolayca erişebilir iken, hak bilincinin yerini alan yardım ve minnet ilişkisinde vatandaş karşılığını vermeden ancak muhtaçlık noktasına geldiğinde hizmetlerden faydalanabilir bir konum elde etmektedir (Güven 2001:147).

Sosyal hizmetler pek çok farklı sosyal bilim dalının konusu olmakla birlikte sosyal hizmet disiplininin temel uygulama alanını oluşturur. Cılga'ya göre (2004:33):

“toplumsal etkileşim dinamiği ve süreci içinde; insanın gelişim bilgisini, kültürünü, kişisel gücünü, yeteneklerini ve eylemlerini geliştirmek, sorumluluk sahibi, bilinçli, etkili ve örgütlü varlıklar olarak yaşam pratiğine katılımlarını sağlamak, gereksinimlerini karşılamayı bilen, sorunlarını çözen, üretken, özgür ve mutlu insanlar olarak yaşayabilmeleri için nesnel ve öznel yaşam koşullarının gelişmesine yardımcı olmak sosyal hizmet eyleminin bilimsel ve mesleki karakterini oluşturur.”

Buna göre sosyal hizmetin en önemli konularından biri sosyal işlevselliştir. (Zastrow ve Kirst-Ashman 2014: 29). En temelde kişinin sosyal işlevselliğini arttırmayı amaçlayan sosyal hizmet aynı zamanda toplumsal refahını yükseltmesini de amaç edinmektedir. Bu çerçevede sosyal hizmet, birey ve toplumun psiko-sosyal sorunlarına yönelik insan hakları ve sosyal adalet ilkelerine paralel bir bilgi, değer ve insani hizmet üreten bir bilim ve meslek olarak tanımlanmaktadır (Zengin 2012:220). Barker da sosyal hizmeti (1995: 270), insanların etkili bir psiko-sosyal seviyeye ulaşmalarını ve toplumsal değişimi etkileyerek tüm insanlığın iyilik halini yükseltmeyi hedefleyen bir bilim olarak tanımlamaktadır.

Sosyal Hizmet mesleği uygulamalarında toplum tarafından oluşturulmuş sosyal kaynakları kullanan bir meslektir. Sosyal hizmet problemi ve ihtiyacı ile kendi başa çıkamayan müracaatçı ile ihtiyacı karşılayan kurumlar arasında bağlantı kurmakta kullanılan bir meslek olduğu için sosyal hizmet uzmanlarının mevcut kaynakları çok iyi bilmesi gerekmektedir (Friedlander 1965: 222; Pincus ve Minahan 1977: 9). Meslek tarafından kullanılan ve üzerinde tüm toplumun hak sahibi olduğu bu sosyal kaynaklar tüm toplum gruplarının sosyal refahlarına yönelik olarak kullanılmak istedikleri kaynaklardır (Şahin 1999: 69).

Sosyal hizmet sunumunda sorun çözme sürecinin belirli bir plan çerçevesinde yürütülmesi ve sürekli olarak gözden geçirilerek uygun değişikliklere yer verilmesi meslek elemanlarının sorumlulukları arasında yer alır (Turan 1992:4). Bu planlı çalışma süreci toplumsal sorunlara yönelik sistematik çözüm yolları üreterek daha öncesinde hayır işi niteliğinde gerçekleştirilen pek çok faaliyetin artık profesyonel bilgi ve beceri gerektiren uygulamalar haline gelmesini sağlamakta ve sorunların çözümü için insan haysiyeti, değer ve onurunu korumak ve hak temelli uygulamaları gerçekleştirmek için fırsat sağlamaktadır.

Sosyal Hizmet mesleğinin faaliyet alanı olan sosyal hizmetler alanı özelliği itibariyle multidisipliner bir çalışma yaklaşımı içerisinde yürütülür. Farklı pek çok meslek ve disiplinin bilgi, beceri ve değerleriyle gerçekleştirdiği uygulama alanı olan sosyal hizmetler yine pek çok farklı kurum ve kuruluş tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizdeki sosyal hizmet sistemi değerlendirildiğinde özellikle 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmadan önceki yapılanma ele alındığında sosyal hizmetlerin farklı kurum ve kuruluşlar tarafından dağınık bir biçimde verildiği görülmektedir. Bundan önce her ne kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu sosyal hizmet uygulamalarının çoğunluğunu kapsayan bir kurum olarak faaliyet gösterse de sosyal yardımlarda çok büyük ağırlığı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, sosyal güvenlik iş ve işlemlerini yürüten Sosyal Güvenlik Kurumları, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalara Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve STK'lar gibi pek çok farklı kurum sosyal hizmet örgütlenmelerinde yer almakta idi. 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması sosyal güvenlik, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin verdiği hizmetler dışındaki sosyal hizmetleri tek çatı altında toplanmış oldu. Ayrıca daha önce İçişleri Bakanlığına bağlı olarak yürütülen Şehit Yakınları ve Gazilere yönelik yardım ve hizmetler de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredildi. Buna göre toplumun desteğe ihtiyaç duyan tüm kesimlerinin bağlantılı bulunduğu bakanlık olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hizmetlerini görmenin mümkün olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak sosyal hizmet uzmanlarının en yaygın faaliyet alanı bulunduğu kurum olarak da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı öne çıkmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yürüttüğü hizmetler ise temelde bakım, barınma, korunma, rehabilitasyon, sosyal yardım ve destek hizmetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakım ve barınma hizmetleri içerisinde engelli, yaşlı ve çocukların sosyal desteklerinin yeterli olmadığı durumlarda, ayrıca kendilerinin veya yakınlarının istemeleri halinde yaşlı ve engellilerin ücret karşılığı ya da ücretsiz olarak barınmalarını sağlayan hizmetlerdir. Yaşlı ve engellilere yönelik kurum bakımı hizmetleri mevcutken, çocuklara yönelik kurum bakımı

hizmetlerinin yanında evlat edinme ve koruyucu aile gibi aile temelli bakım hizmetlerinin organizasyon ve denetimini yapmak da Bakanlığın sorumluluğundadır.

Koruma ise, şiddet mağduru kadın ve çocukların koruma altına alınarak güvenliklerini sağlamayı içeren hizmetlerdir ki bunlar çocuklar için çocuk destek merkezleri, kadınlar için kadın konukları olurken bu kurumlarda bakım, barınma ve korumanın dışında rehabilitasyon hizmetleri de verilmektedir. Sosyal yardımların da çok büyük kısmı bu Bakanlık çatısı altında verilmekle birlikte sosyal yardımlarda daha dağınık bir kurumsal yapı gözlenmektedir.

Sosyal Politikanın diğer sosyal hizmetlere nazaran en göze görünür hizmeti olarak değerlendirilebilecek sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede en önemli araçlar olarak ele alınmakta ve yukarıda sayılan sosyal hizmetlerden yararlananlardan çok daha fazla sayıdaki nüfus kitlesinin ilgilendirmektedir. Yoksulluk sosyal hizmet disiplini için sosyal hizmet uygulamalarının üzerine oturduğu zemin olarak ele alınabilir (Tomanbay 2006:16). Çünkü sosyal hizmet ihtiyacını ortaya çıkaran durumlar incelendiğinde çok büyük çoğunluğunun temel kaynağının yoksulluk olduğunu görmek mümkündür. Bu nedenle sosyal yardımlar diğer sosyal hizmetlere duyulacak ihtiyaçların azalmasını sağlayıcı koruyucu ve önleyici mekanizmalar olarak da ele alınabilir.

3. Sosyal Yardım

Genel olarak yoksulluk insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanabilir ve Zastrow' a göre (2014:174) mutlak ve göreceli olarak iki farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Mutlak yaklaşıma göre bir ailenin ya da kişinin asgari miktarda mal ve hizmetten faydalanmasının gerektiğine inanılır. Bu asgari miktara sahip olmayanlar 'yoksul' olarak adlandırılır. Ancak bu asgari koşullarla ilgili evrensel bir değerlendirme yapılması mümkün değildir. Asgari koşullar içinde yaşanan toplumun kaynakları, çevresel koşullar, refah düzeyi, kültürel yapısı gibi pek çok faktöre göre şekillenmektedir.

Göreceli yoksullukta ise toplumun yarattığı ortalama gelirin yarısı yoksulluk düzeyi olarak alınmakta, bu düzeyin altına düşen hane halkları yoksul olarak varsayılmaktadır. Yoksulluk bu şekilde ele alındığında mutlak ihtiyaçları belirlemeye gerek kalmaz ve gelir dağılımlarındaki eşitsizliğe daha fazla vurgu yapılır (Zastrow 2014:175). Mutlak yoksulluğu belirlemede iyi beslenme, giyim, konut, ulaştırma ve haberleşmeye ödenmesi gereken para miktarı dikkate alınmaktadır. Gıda bütçesi hazırlanırken genel tüketim kalıpları dikkate alınmakta, bireyin değişen fiziksel faaliyetleri ise dikkate alınmamaktadır (Erdoğan 2002).

Türkiye'de yoksullukla mücadelede ön plana çıkan hizmetler sosyal yardım hizmetleridir. Sosyal yardım alanı, yoksulluk sorununun çözümüne yönelik, politika, mevzuat, hizmet ve uygulamaların oluşturulduğu alan olarak tanımlanır (Koşar 2000:8) En geniş anlamı ile sosyal yardım "yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirmek amacıyla taşıyan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır" (DPT 2001).

Yoksul gruplara götürülen hizmetler içinde sosyal yardım uygulamaları, sosyal hizmetler açısından önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, sosyal yardım sosyal hizmetlerin bir uygulama biçimi olarak önem kazanmaktadır. Mutlak yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere karşılıksız olarak sağlanan aynı ve nakdi yardımlar şeklinde tanımlanabilecek olan sosyal yardım, bir defaya mahsus olarak tahsis edilebileceği gibi sürekliliğe de sahip olabilmektedir. Ancak, bu sürekliliğin, sosyal yardımdan yararlananın ulaşması beklenen düzeye gelene kadar devam etmesi ilke olarak kabul edilmektedir (DPT 2001). Türkiye'deki sosyal yardımların genel niteliğine bakıldığında mutlak yoksullukla mücadeleye uygun bir sosyal yardım sistemine sahip olduğumuz söylenebilir. Çünkü verilen yardımların niteliğine bakıldığında ya asgari düzeyde geçimi sağlamaya yarayacak nakdi yardımlar ya da temel ihtiyaçları içeren aynı yardımlar olarak yardımları sınıflandırmamız söz konusu olabilir. Sınırlı sayıda iş edindirme ve girişimciliği desteklemeye yönelik hibe ya da mikro kredi uygulamaları gerçekleştirilse de bunlardan faydalanan nüfus diğerlerine göre çok daha azdır.

Tomanbay'a göre (2006:23) yoksullukla mücadele konusunda sosyal hizmet disiplininin uygulamaları zorda kalana acil yardım, yoksullara maddi yardım, dar gelirliye ucuz yemek ve öğrencilere okul beslenme programları olarak düşünülüp düzenlenebilir. Bu hizmetlerin örgütlenmesi, düzenlenmesi ve geliştirilmesi yoksulluk alanında ciddi mesleksi müdahalelerdir. Ancak sosyal hizmet mesleğinin diğer sosyal hizmet uygulamalarında çok daha aktif bir şekilde yer alırken sosyal yardımları çeşitlendirici ve kapsamını genişletici çalışmaların içerisinde aktif bir şekilde yer almadığını söylemek mümkündür.

Türkiye'deki sosyal yardım hizmetlerinin neler olduğuna bakılacak olursa öncelikle farklı kurumlarda farklı yardım türlerinin olduğunu görmek söz konusudur. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, hayır işi olarak gerçekleştirilen uygulamalar bunlar arasında sayılabilir. Bu çalışmalar arasında en sistemli şekilde yürütülen sosyal yardım hizmetleri Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde verilmekte olup bu yardımlar 3 Mart 2015 tarih ve 29284 sayılı resmi gazete ile yürürlüğe giren Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği çerçevesinde yapılan aynı-nakdi yardımlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının yaptığı geçici yardımlar, şartlı nakit transferi, doğum yardımı, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı gibi hizmetlerdir¹. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun çerçevesinde verilen engelli ve yaşlı aylığı daha önce Emekli Sandığı'nın bir hizmeti iken 25.01.2013 tarih ve 28539 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak güncellenen "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre 2022 sayılı kanun çerçevesinde yapılacak yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmiştir.² Engellilere yönelik verilen bakıma muhtaç engellilere bakan kişiye ücret ödenmesi ve şehit yakınları ve gazilere yönelik yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ilgili daireleri tarafından yürütülmektedir. Bunun yanında ücretsiz kreş hizmeti gibi destek hizmetleri de bu Bakanlık tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizde devlet tarafından verilen sosyal hizmet ve sosyal yardımlar böyle bir teşkilat yapısı ile yürütülürken, 02.07. 2018 tarihinde çıkarılan 703 no'lu Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı teşkilatları birleştirilmiş ve "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" olarak adlandırılmıştır³. Ancak hemen akabinde 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin, altıncı kısım ikinci bölümünde «Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı» olan Bakanlık adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak yeniden düzenlenmiştir. Böylece sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik hizmetleri tek çatı altında toplanmıştır. Ancak bu birleşme yasal düzenlemelerle oluşturulmuş olsa da Bakanlığın yeniden teşkilatlanma süreci devam ettiğinden hizmetlerin verilme şekli ile ilgili önemli farklılıklar henüz gündeme gelmemiştir.

Bakanlığın dışında yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının da vatandaşlara sunduğu pek çok farklı hizmet türü mevcuttur. Ancak sivil toplum örgütlerinin sosyal politika faaliyetlerini faydalanıcılar tarafından bir hak değil, hayırseverlik temelli olup, yasal bir talep hakkı doğurmamakta iken devletin uygulamaları vatandaşlık hakkı temelinde talep edilebilir haklar statüsündedir (Sarıpek 2017:94).

3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Manisa kent merkezinde yaşayan 18 yaş ve üzeri yetişkinlerin sosyal hizmet mesleği ve sosyal yardımlar konusundaki bilgilerini, hizmet kullanım durumlarını ve bunu etkileyen etmenleri ortaya koymaktır.

4. Gereç ve Yöntem

Araştırma Manisa kent merkezinde, 18 yaş ve üzeri bireyleri temsil eden bir örnek üzerinde, kesitsel olarak yürütülmüş ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. Araştırmanın verisi Manisa kent merkezinde 2014 yılında toplanmıştır.

1 <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz>. 27.11.2017 tarihinde erişildi .

2 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.17049&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch> 02.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

3 <https://www.memurlar.net/common/news/documents/761163/20180709m3-1.pdf>, 02.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Manisa kent merkezinde yaşayan 18 yaş ve üzeri erişkinler olup (TÜİK, 2013), örnek seçiminde sosyal hizmeti bilme sıklığı %30 kabul edildiğinde %4 yanılma payı, %5 tip 1 hata ve 2 desen etkisi üzerinden ulaşılabilecek en küçük örnek büyüklüğü 1007 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada küme örnek seçim yöntemi uygulanmıştır. Her biri 10 haneden oluşan toplamda 101 kümeye ulaşılabilecek hedeflenmiştir. Manisa kent merkezi nüfusunun mahallelere göre dağılımları dikkate alınarak Aile Hekimliği Bilgi Sistemi üzerinden küme başı seçimi basit rastgele yapılmıştır. Küme başındaki hane ile görüşüldükten sonra sistematik bir yaklaşım ile kümenin diğer dokuz hanesi belirlenmiştir. Her bir kümede 18 yaş üzeri 5'i erkek 5'i kadın olmak üzere toplam 505 kadın ve 505 erkek ile yüzyüze görüşme tekniği kullanılarak görüşülmüştür. Hanede bulunamayan, görüşmeyi yarıda kesen ya da soruların tamamına cevap vermeyen kişilerin formu değerlendirme dışı tutulmuştur. Toplamda 986 kişiye (ulaşma oranı %97.6) ulaşılabilecek ve verisi değerlendirmeye alınmıştır. Görüşmeler bu çalışma için eğitilmiş anketörler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma için etik kurul onayı ve katılımcılardan aydınlatılmış onam alınmıştır.

6. Veri Toplama Araçları

Yüzyüze görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmada veri toplama, anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplamada uygulanan anket formu bireylere ait sosyo-demografik özellikler ve araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin sorulardan oluşmuştur.

Sosyal hizmet uzmanının çalışma alanını ve görevlerini bilme, sosyal hizmetler alanında hangi kurum ve kuruluşların çalıştığını bilme ve Manisa ilinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü, belediyeler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan sosyal hizmetlerin neler olduğunu bilme durumu birer soru ile evet, kısmen ve hayır yanıt seçenekleri eşliğinde sorulmuştur. Ailenizde ya da çevrenizde sosyal hizmet ya da yardımlardan faydalanan kişi varlığı ile ihtiyacı olduğu halde yararlanamayan kişiler ise evet ve hayır yanıt seçenekleri ile sorgulanmıştır.

Daha sonra katılımcılara hangi sosyal hizmetleri biliyorsunuz şeklinde soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan önce kendiliğinden sosyal hizmetlere ilişkin yanıtlar alınmış, daha sonra belirlenmiş sosyal hizmet alanları ile ilgili hatırlatmalar yapılarak bunu bilip bilmediği sorulmuştur. Böylece yanıtlar bildiğini kendiliğinden ifade eden, hatırlatılınca ifade eden ve yanıtız olmak üzere üç kategoride toplanmıştır.

Analiz aşamasında yanıtlar bilmiyor/biliyor ve hayır yararlanmıyor/evet yararlanıyor biçiminde kategorize edilmiş, çözümlenmeler bu kategorizasyonlar üzerinden yapılmıştır.

7. Analiz

Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde tanımlayıcı olarak sayı ve yüzde dağılımları sunulmuştur. Analiz için ise tek değişkenli ki-kare testi ve %95 güven aralığında Odds Ratio (olasılıklar oranı) ile çok değişkenli lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon analizinde model oluşturmada tek değişkenli çözümlenmede yer alan değişkenlerin tamamı anlamlı sonuç verip vermediğine bakılmaksızın analize alınmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında Exp β biçiminde sunulmuştur. Çözümlenmede SPSS 21.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

8. Bulgular

Araştırmaya katılanların temel sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur

Tablo 1. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri (n=986)

Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	479	48.6
Erkek	507	51.4
Yaş		
18-29 yaş arası	265	27.7
30-39 yaş arası	252	26.3
40-49 yaş arası	184	19.2
50-59 yaş arası	132	13.8
60-69 yaş arası	73	7.6
70 ve üzeri yaş	52	5.4
Yaş Ort.±SS	40.5±15.4	
Ortanca (min-max)	38 (18-90)	
Eğitim Durumu		
Okuryazar Değil	48	5.1
Okuryazar	18	1.9
İlkokul	356	37.8
Ortaokul	116	12.3
Lise	246	26.1
Üniversite ve üzeri	157	16.7
Medeni Durumu		
Evli	679	75.9
Bekar	151	16.9
Eşinden ayrı-ölmüş	47	5.2
Diğer	18	2.0

Özellikler	Sayı	%
En Uzun Yaşanılan Yer		
İl Merkezi	745	84.5
İlçe Merkezi	85	9.6
Bucak Köy	51	5.8
Yurt Dışı	1	0.1
Evde Yaşayan Kişi Sayısı		
Kişi Sayısı Ort±SS	3.9±1.6	
Ortanca (Min-Max)	4 (1-14)	
Sosyal Güvenceniz Var Mı?		
Evet	826	85.3
Hayır	142	14.7
Çocuğunuz Var Mı?		
Evet	747	82.3
Hayır	161	17.7
Ailenizin Ekonomik Durumunu Nasıl Tanımlarsınız?		
Gelir Giderden Az	186	19.8
Gelir Gidere Denk	689	73.3
Gelir Giderden Fazla	65	6.9
Düzenli Olarak Gelir Getiren Bir İşiniz Var Mı?		
Evet	398	40.5
Hayır	585	59.5

Ort: Ortalama - SS: Standart Sapma

Araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı erkektir. Yaş ortalaması 40.5±15.4 olup, %37.8'i ilkokul mezunu, %75.9'u evlidir. Katılımcıların %84.5 hayatlarında en uzun süre ile bir il merkezinde yaşadıklarını bildirmiştir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 3.9±1.6'dır. Katılımcıların %85.3'ünün sosyal güvencesi bulunmakta, ailenin gelir-gider durumu açısından %73.3'ü gelirlerinin giderlerine denk olduğunu belirtmekte ve %40,5'inin düzenli olarak çalıştıkları bir işi bulunmaktadır.

Tablo 2. Sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ilişkin bilgi ve kullanım durumu

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Sosyal hizmet uzmanının çalışma alanını ve görevlerini biliyor musunuz?		
Evet, biliyorum	163	16.8
Kısmen biliyorum	166	17.1
Hayır, bilmiyorum	644	66.2
Sosyal hizmetler alanında hangi kurum ve kuruluşların çalıştığını bilme durumu		
Evet, biliyorum	182	18.8
Kısmen biliyorum	181	18.7
Hayır, bilmiyorum	607	62.6
Ailenizde ya da çevrenizde sosyal hizmet ya da yardımlardan faydalanan kişi ya da kişiler var mı?		
Evet	236	24.4
Hayır	733	75.6
Ailenizde ya da çevrenizde sosyal hizmet ya da yardımlara ihtiyaç duyan fakat faydalanamayan kişi ya da kişiler var mı?		
Evet	276	28.4
Hayır	697	71.6
Manisa ilinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü, belediyeler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan sosyal hizmetlerin neler olduğunu biliyor musunuz?		
Evet, biliyorum	140	14.6
Kısmen biliyorum	184	19.2
Hayır, bilmiyorum	634	66.2

Araştırmaya katılanlara sosyal hizmet mesleğini ve çalışma alanlarını biliyor musunuz biçiminde soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %66.2'si bilmediğini ifade ederken, bu soruya biliyorum şeklinde cevap verenler %16.8 ve kısmen biliyorum şeklinde cevap verenler ise %17.1'dir.

Katılımcıların sosyal hizmet kurum ve kuruluşları ile yaşadığı şehirdeki kuruluşları bilip bilmediği sorulmuştur. %62.6'sı bu tür kuruluşları bilmediğini belirtirken, %18.8'si bildiğini ve %18.7'si kısmen bildiğini belirtmiştir. Bu durumda yanıtlayıcıların yaklaşık %37.5'i sosyal hizmet kuruluşlarından bir şekilde haberdardır. Yaşadıkları ilde ise sosyal hizmet kuruluşlarını bilme sıklığı ise yaklaşık %33.8'dir (evet: %14.6, kısmen %19.2).

Ailenizde ya da çevrenizde sosyal hizmet ya da yardımlardan faydalanan var mı sorusuna %24.4'ü evet, ihtiyacı olduğu halde yararlanamayan var mı sorusuna ise %28.4'ü evet yanıtını vermiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Çeşitli sosyal hizmet ve yardımları bilme durumu.

Sosyal hizmetler ve yardımlar	kendiliğinden ifade eden		hatırlatılınca ifade edilen		Yanıtsız	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Bakıma muhtaç çocuklara devlet kurumlarında verilen bakım hizmeti	318	32.3	430	43.6	238	24.1
Yaşlılara devletin huzurevlerinde verilen bakım hizmeti	334	33.9	428	43.4	224	22.7
Engelli kişilere devlet kurumlarında verilen bakım hizmeti	316	32.0	410	41.6	260	26.4
Mağdur kişilere (şiddete uğramış kadın ve çocuklar, evsizler) devlet kurumlarında verilen geçici bakım hizmeti	255	25.9	351	35.6	380	38.5
Sürekli bakıma muhtaç hasta kişilere bakım verenlere devlet tarafından verilen aylık	282	28.6	337	34.2	367	37.2
Yaşlılara devlet tarafından verilen aylık	336	34.1	321	32.6	329	33.4
Eşi vefat etmiş kadınlara devlet tarafından verilen aylık	255	25.9	329	33.4	402	40.8
Yoksul ailelerin çocuklarına verilen eğitim ve yemek yardımı	235	23.8	347	35.2	404	41.0
İlköğretim öğrencilerine ücretsiz verilen ders kitapları	307	31.1	351	35.6	328	33.3
Yükseköğrenim öğrencilerine verilen burslar	257	26.1	324	32.9	405	41.1
Sosyal güvenceden yoksun kişilerin sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması	264	26.8	310	31.4	412	41.8
Askere giden er ve erbaşların muhtaç ailelerine devlet tarafından verilen maddi destek	220	22.3	331	33.6	435	44.1
İhtiyaç sahiplerine yapılan gıda, yakacak ve barınma yardımları	358	36.3	315	31.9	313	31.7
Diğer (Aklınıza gelen başka sosyal yardımlar)	2	0.2			984	99.8

Araştırmaya katılanlara bildikleri sosyal hizmet ve yardımları belirtmeleri istenmiştir. Yanıtlayıcıların %77.9'u yaşlı bakım evleri (huzurevi), %75.9'u bakıma muhtaç çocukların korumaya alınması ve bakımı ve %73.6'sı engelli kişilere verilen bakımı ifade ettikleri görülmektedir. Kendiliğinde herhangi bir hatırlatma yapmadan ifade edilen ilk üç hizmet/yardım ise %36.3 ile gıda-yakacak-barınma hizmet ve yardımları, %34.1 ile yaşlılara devlet tarafından verilen aylık ve %33.9 ile huzurevi bakımı olarak belirlenmiştir. Katılımcılar geneli itibarıyla sunulan sosyal hizmet ve yardımların yaklaşık olarak 1/3 ile 1/4'ünden haberdardır (Tablo 3).

Tablo 4. Araştırmaya katılanların sosyal hizmet uzmanı ve çalışma alanlarını bilme ile sunulan çeşitli sosyal hizmetleri bilme ve kullanma durumlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması

	SOSYAL HİZMETE İLİŞKİN BİLGİ DURUMU (bilmiyor/biliyor)	SOSYAL HİZMETLERDEN YARARLANAN(MA)MA DURUMU (hayır/evet)			
		Ailenizde / çevrenizde SH yararlanma	Ailenizde/çevrenizde ihtiyacı olan fakat yararlanamayan		
Değişkenler	Kategorileri	SH çalışma alanı ve görevini bilme	SH kuruluşlarını bilme	Manisa'daki kuruluşlarını bilme	SH
		OR (%95 GA)	OR (%95 GA)	OR (%95 GA)	OR (%95 GA)
Cinsiyet	(Erkek/Kadın)	1.06 (0.82-1.39)	0.80 (0.62-1.04)	1.09 (0.84-1.43)	1.47 (1.10-1.98)*
Yaş	(>=40 / <=39)	0.92 (0.70-1.20)	0.87 (0.67-1.13)	0.86 (0.65-1.12)	1.24 (0.92-1.68)
Eğitim durumu	(ilköğretim ve altı / orta öğretim ve üzeri)	3.46 (2.60-4.60)**	3.57 (2.70-4.72)**	2.00 (1.52-2.64)**	0.85 (0.63-1.16)
Çalışma durumu	(Çalışmıyor/çalışıyor)	1.51 (1.15-1.98)**	1.64 (1.26-2.13)**	1.39 (1.06-1.82)*	0.93 (0.69-1.26)
Gelir algısı	(az / eşit+fazla)	1.69 (1.17-2.43)**	1.66 (1.17-2.37)**	1.29 (0.91-1.84)	0.85 (0.59-1.23)
Sosyal güvence varlığı	(Yok/Var)	2.14 (1.39-3.28)**	2.14 (1.42-3.22)**	2.58 (1.64-4.04)**	1.13 (0.74-1.73)
Medeni durum	(evli / bekar)	1.53 (1.09-2.16)*	1.45 (1.03-2.03)*	0.98 (0.69-1.41)	0.81 (0.54-1.21)
Evde yaşayan kişi sayısı	(>=5 / <=4 kişi)	1.52 (1.1-2.1)*	1.36 (1.00-1.86)	0.97 (0.71-1.33)	0.50 (0.36-0.68)**

OR (%95 GA): Odds Ratio-Olasılıklar Oranı (%95 Güven Aralığı)

Ki-kare testi sonucu: * p<0.05, ** p<0.01

Tablo 5: Sosyal hizmet mesleği ve alanını bilme ve hizmet kullanma durumunu etkileyen etmenler, çok değişkenli lojistik regresyon analizi sonucu.

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
	SHU çalışma alanı ve görevini bilme	SH kuruluşlarını bilme	Manisa'daki kuruluşlarını bilme	Ailenizde/çevrenizde SH/yardımlardan yararlanma	Ailenizde/çevrenizde ihtiyacı olan fakat yararlanamayan
	Exp β (%95 GA)	Exp β (%95 GA)	Exp β (%95 GA)	Exp β (%95 GA)	Exp β (%95 GA)
Cinsiyet (Kadın)	1.83 (1.27-2.63)**	1.17 (0.83-1.66)	1.55 (1.09-2.2)*	1.56 (1.06-2.28)*	0.94 (0.65-1.34)
Yaş (<=39 yaş)	0.53 (0.37-0.75)**	0.54 (0.38-0.77)**	0.68 (0.49-0.95)*	1.23 (0.86-1.74)	0.83 (0.59-1.16)
Öğrenim durumu (orta öğrenim ve üzeri)	3.90 (2.74-5.55)**	3.88 (2.75-5.46)**	2.41 (1.72-3.39)**	1.04 (0.72-1.51)	0.77 (0.54-1.09)
Çalışma durumu (çalışıyor)	1.30 (0.89-1.90)	1.25 (0.86-1.8)	1.28 (0.89-1.85)	1.04 (0.7-1.57)	1.35 (0.92-1.97)
Gelir durumu (yeterli)	1.21 (0.81-1.83)	1.22 (0.82-1.82)	0.97 (0.66-1.42)	0.84 (0.57-1.25)	1.38 (0.94-2.02)
Sosyal güvence varlığı (var)	1.98 (1.21-3.24)**	1.87 (1.17-2.99)**	2.50 (1.52-4.10)**	1.16 (0.72-1.85)	0.44 (0.26-0.72)**
Medeni durumu(bekar)	1.43 (0.91-2.25)	1.37 (0.88-2.13)	0.96 (0.62-1.51)	0.67 (0.4-1.12)	0.94 (0.60-1.49)
Evde yaşayan kişi sayısı (<=4 kişi)	1.46 (1.00-2.13)	1.24 (0.86-1.78)	0.75 (0.53-1.06)	0.50 (0.35-0.72)**	1.66 (1.17-2.34)**

Exp β (%95 GA): Exporansiyel Beta (%95 Güven Aralığı)

Logistik regresyon analizi sonucu: * p<0.05, ** p<0.01

Yanıtlayıcılara ait temel etmenler incelendiğinde tek değişkenli analiz sonuçlarına göre; orta öğretim ve üzeri eğitilmiş olanlar, gelir getirici bir işte çalışanlar, gelirini yeterli düzeyde bulanlar, sosyal güvencesi olanlar, bekar olanlar ve yaşadıkları evde beş kişiden daha az birey olanların diğerlerine göre daha fazla oranda Sosyal Hizmet Uzmanı alan ve görevlerini ve sosyal hizmet kuruluşlarını bildikleri görülmektedir. Yaşadıkları ildeki sosyal hizmet kuruluşlarını bilmede ise benzer eğilimde eğitim, çalışma ve sosyal güvence etkili olan değişkenlerdir ($p < 0.05$) (Tablo 4).

Her bir sosyal hizmet/yardım alanı için uygulanan tek değişkenli analiz sonuçlarında bazı değişkenler ile anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu görülmektedir. Genellikle elde edilen anlamlı ilişkiler kadın cinsiyetinde olmak, 39 yaş ve daha genç olmak, orta öğretim ve daha üzerinde eğitimi olmak ve sosyal güvenceye sahip olmaktır (Tablo 4).

Sosyal hizmetten yararlanma ise kadınlarda ve hane büyüklüğü beşden büyük olanlarda daha fazladır. Hane büyüklüğü beş ve daha fazla olanların yarısının kendi aileleri ya da çevrelerinde sosyal hizmetlerden yararlananlar bulunmaktadır (OR:0.50).

Ailede ya da çevrede ihtiyacı olduğu halde sosyal hizmet/yardımlardan yararlanamayan kişiler var mıdır? sorusu için ise sosyal güvencesi olmayanların ve hane büyüklüğü beş'in altında olanların daha fazla oranda bu duruma tanık oldukları tespit edilmiştir ($p < 0.01$, Tablo 4).

Mevcut tüm değişkenlerin çok değişkenli lojistik regresyon analizine dahil edilmesi ile oluşturulan beş farklı modelde test edilen bağımlı değişkenler, sosyal hizmet uzmanı çalışma alanı ve görevini bilme, sosyal hizmet kuruluşlarını bilme, Manisa'daki sosyal hizmet kuruluşlarını bilme, ailede/çevrenizde sosyal hizmet/yardımlardan yararlanma ve ihtiyacı olan fakat yararlanamayanların varlığıdır.

İlk üç modele göre kadın cinsiyetinde olanların, yaşı 40 ve üzerinde olanların, orta öğretim ve üzeri eğitime sahip olanlar ile sosyal güvencesi olanların sosyal hizmet uzmanının çalışma alanı ve görevlerini, sosyal hizmet kurumlarını ve yaşadıkları ildeki kuruluşları daha fazla oranda bildikleri belirlenmiştir ($p < 0.05$). Tek değişkenli analizlerden elde edilen sonuçlara benzer ilişkilerin sosyal hizmet kullanımı durumu ile de paralel olduğu görülmektedir (Tablo 5).

9. Tartışma

Araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı erkek ve yarısı kadındır. Yaş dağılımı incelendiğinde ortalama yaşın 40.5 ± 15.4 , ortanca yaşın 38, en düşük yaşın 18 ve en yüksek yaşın ise 90 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %37.8 oranında ilk okul eğitimi aldıkları ve ortanca hane halkı büyüklüğünün 4 olarak tespit edildiği, %40.5'inin ise düzenli olarak bir işte çalıştığı belirlenmiştir. Bu özellikler itibarıyla çalışma grubunun 18 yaş üzeri genel popülasyona benzer bir yapı sergilediği görülmektedir (HÜNEE, 2014). Araştırmaya katılan grubun ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda çoğunluğunun (% 85.3) sosyal güvencesinin olduğu ve % 73.3'ünün gelirinin giderine denk olduğu orta ekonomik düzeyde olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum elbette ki çalışma grubunun sosyal hizmet ve sosyal yardımları kullanma durumlarına da etki etmekte olup aile ve çevredeki sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ihtiyaç duyan kişilerin varlığına da etki eden bir konu olarak ele alınabilir. Nitekim katılımcıların ancak 1/4 'ü ailesinde ve çevresinde bu tür hizmetlere ihtiyaç duyan kişilerin olduğunu belirtmiş ve bu da sosyal hizmet mesleğini, sosyal hizmet ve yardımları ve bu hizmetleri veren kurum ve kuruluşları bilmeyi etkilemektedir. Gelir-gider dengesi ile sosyal hizmet mesleğini bilme arasındaki denge Manisa'da yapılan başka bir araştırma da görülmekte olup bu çalışmada geliri giderine denk olduğunu ifade edenlerin oranı % 55, 8 iken sosyal hizmet mesleğini duyma oranı % 53 düzeyinde olmuştur (Bolgün vd. 2017:37).

3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kanunu çerçevesinde verilen mutlak yoksulluk içerisinde bulunan yani herhangi bir sosyal güvencesi, düzenli bir işi ve üzerine kayıtlı mal varlığı bulunmayan kişilere yönelik yapılan yardımların kendiliğinden ifade edilen yardımlar arasında ilk sırayı aldığı görülmektedir. Burada sosyal hizmetin hak kavramı çerçevesinde ele alınmaması nedeniyle hizmetlerin tanınırlığının muhtaçlık göstergeleriyle birlikte arttığı bulgular tarafından desteklenmektedir. Hatırlatılınca ifade edilen hizmetlerin başında ise çocuk, yaşlı ve engellilere yönelik bakım hizmetlerinin geliyor olması devletin kimsesiz insanlara sahip çıkması, koruyup kollaması gerektiğine ilişkin inancın bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Uygulanan çok değişkenli analizlerde kadınların erkeklere göre daha fazla oranda sosyal hizmet mesleğini ve ildeki kuruluşları bildiği görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri kadınlarda işsizlik oranlarının erkeklere göre

daha fazla olması ve sosyal yardım ve hizmetlere daha fazla ihtiyaç duyması ile açıklanabilir. Örneğin 2016 yılında 18-24 yaş genç işsizlik oranı erkeklerde % 17,4 iken kadınlarda bu oran % 23,7'ye kadar çıkmaktadır (TÜİK 2018a) Bunun bir diğer nedeni de sosyal yardım hizmetleri içinde yer alan eğitim ve sağlık için verilen şartlı nakit transferi yardımlarının kadınlara verilmesidir. Bu nedenle kadınların etraflarındaki diğer kadınlardan bilgi alarak sosyal yardımlar konusunda fikir elde ettikleri düşünülmektedir.

Eşten ayrılma ve eşin vefatı durumlarında kadınların maddi durumlarında değişiklik görülmekte ve kadınlar yoksullaşmaktadır. Kadınlar eşleri vefat ettiğinde % 70'ler oranında ve boşandıklarında % 44 oranında çocuklarıyla yaşamaya devam etmektedir (SYDVGM, 2010). Yoksul aile boşanmalarında çocukların velayeti annelere verilmekte ve bundan dolayı çocuklarının bakım yükünü alan anne çocukların geçimini sağlamak için faydalanabileceği sosyal yardım ve hizmetlerden daha fazla bilgi sahibi olabilmektedir (Yusufoğlu ve Kızmaz 2016: 27-40). Canbulut'un sosyal hizmet uzmanları ile yaptığı araştırmada da sosyal hizmet uzmanları "çocuğun maaşı", "çocuk parası" gibi söylemlerle bu parayı devletten talep edenin genelde kadınlar olduğundan bahsetmişlerdir (Canbulut 2017). Yine Apaydın'ın (2011) yaptığı bir çalışmada Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından faydalananların çoğunluğunu kadınların oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca evdeki bakıma ihtiyaç duyan yaşlı, engelli ve çocuğa verilecek bakım hizmetleri yine kadınların işi olarak değerlendirildiğinden (Yıldırım 2016: 81-102), bu bakım hizmetini vermesi beklenen kişinin hizmetlerden haberdar olması daha beklenir bir durum olmaktadır. Aslında bu durum ülkemize has bir sorun değildir. Gelişmiş ülkelerde de sosyal yardım kullanıcılarının çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. OECD ülkelerinde yapılan bir çalışmada kadınların yoksulluk riskiyle karşı karşıya oldukları ve sosyal yardımlardan daha çok faydalandıkları bulunmuş ve örneğin, Hollanda'da genel yardımlardan faydalananların % 80'ini kadınların oluşturduğu görülmüştür (Eardley vd. 1996).

Cinsiyet dışında belirleyici değişkenlerden biri de yaş olarak karşımıza çıkmaktadır. 40 yaş ve üzerinde olanlar hem sosyal hizmet uzmanı görev ve çalışma alanlarını hem de sosyal hizmet kuruluşlarını bilmektedir. Bu durum 40 yaş ve üzeri olanlar için yaşamları boyunca bir sosyal hizmet uzmanı ile karşılaşma olasılıklarının daha fazla olması ve sosyal hizmet kuruluşları ile daha fazla olasılıkla karşılaşmış olabilecekleri ile açıklanabilir. 40 yaşın üzerindeki kişiler ya 2022 kapsamında 65 yaş üstü yaşlılara verilen yardımlardan yararlanma durumunda olmaktan ya da yine 40 yaş dönemi sonrasında ebeveynlerinin bu hizmetten yararlanması ile ilgili bilgiye ihtiyaçları olduğu için bu konuda dikkatlerinin çekilmesi ile bu ve buna benzer diğer yardımlardan daha fazla haberdar olmaya başlayabilmektedir. Yine yaşın getirdiği hastalık, sakatlık, işgücü kaybı ve yalnızlaşma gibi sorunlar kişilerin sosyal hizmet ve sosyal yardımlar konusunda bilgi edinmelerini gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan yaş ilerledikçe bireylerin toplumsal sorunlara olan ilgileri de giderek artıyor olabilir. Bu durum yaş ile sosyal hizmet ve yardımlar konusundan ilgisinin artışına bir açıklama getirebilir.

Bulgular arasında önemli noktalardan birisi de eğitim düzeyi ile sosyal hizmetin bilinirliği arasındaki ilişkidir. Özellikle orta öğretim ve üzeri eğitime sahip olanların daha düşük eğitimlilere göre sosyal hizmet uzmanı görev ve çalışma alanlarını bilme olasılığının 3.9 kat daha yüksek olduğu, benzer ilişkinin sosyal hizmet kuruluşları için 3.88 kat ve yaşanılan yerdeki kuruluşlar için 2.41 kat düzeyinde daha farklı olduğu görülmektedir. Bolgün ve arkadaşlarının Manisa'da yaptığı çalışmada da (2017) eğitim düzeyi yüksek olanların sosyal hizmet mesleğini ve disiplini bilme oranının daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle eğitimli grupta sosyal hizmet mesleğini bilme/tanıma daha düşük eğitimli gruba göre yüksektir. Bunun nedeni özellikle eğitimli grubun sosyal hizmet mesleğini gerek öğrenim hayatları boyunca duymuş olmaları yanı sıra bu mesleği icra edenler ve ilgili kuruluşlar ile temas kurmuş olmalarından kaynaklanabilir. Eğitimli kişiler hizmetler konusunda farkındalık geliştirip araştırarak bilgiye ulaşırken eğitim düzeyi düşük olan kesim için sosyal yardımlar muhtaç olanların daha çok kulaktan kulağa yayılma şeklinde bilgi sahibi olunan konular arasındadır (SYDVGM 2010) Örneğin şartlı nakit transferini kullananların % 40'ı bu hizmeti komşularından ve akrabalarından öğrenmektedirler (ASPB 2012). Diğer taraftan benzer ilişkinin sosyal hizmet kullanımı ile bulunmadığı yönündedir. Diğer bir deyişle eğitim düzeyi hizmet kullanma ile bağıntılı değildir. Çünkü eğitim düzeyi arttıkça yoksulluğa düşme riski azalmaktadır (TÜİK 2018a).

Sosyal hizmet mesleği ve çalışma alanları ile kuruluşları tanıma arasındaki anlamlı bulunan ilişkilerden bir diğeri ise sosyal güvence varlığıdır. Sosyal güvencesi olanların olmayanlara göre sosyal hizmet uzmanı çalışma alanları ve görevlerini bilme olasılığı 1.98 kat (%95 GA: 1.21-3.24), kuruluşları bilme olasılığı 1.87 kat (1.17-2.99) ve ildeki kuruluşları bilme olasılığı 2.50 kat (1.52-4.10) daha yüksektir. Diğer bir deyişle sosyal güvence varlığı sosyal hizmet ve yardımlardan haberdar olmada etkili görülmektedir. Diğer taraftan sosyal güvencesi olmayanların daha fazla oranda ihtiyacı olduğu halde ailemde/çevremde sosyal hizmetlerden/yardımlardan yararlanamayan var yanıtını verdiği görülmektedir (OR:0.44 %95GA: 0.26-0.72). En yaygın bilinen sosyal hizmet türü olan sosyal yardımlar, mevcut sosyal güvence sisteminin açıklarını kapatıcı tedbirler bütünüdür. Bunlar mevcut sosyal

güvenlik kurumları dışında kalan ve muhtaç durumda olan kişilere yapılan yardımlardır (Koray 2000: 275). Burada sosyal güvence kapsamında çalışanların sosyal hakları konusunda farkındalığının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal güvenlik iş ve işlemlerini gerçekleştirmek için bağlantıda olduğu kurum ve kuruluşlar ve meslek elemanları vasıtasıyla bilgiye ulaşmaları daha kolay olmaktadır. Ayrıca sosyal güvence kapsamındaki bazı hizmetler de otomatik olarak devreye girmekte iken muhtaçlık noktasında sosyal hizmetlerden faydalanmak için bir başvuruya, başvuru için de bilgiye ihtiyaç vardır.

Son olarak evde yaşayan birey sayısı ile sosyal hizmet/yardımları bilme arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, kalabalık ailelerde sosyal hizmet kullanımının daha fazla olduğu [0.50 (0.35-0.72)], dört ve daha az birey yaşayan ailelerin ise daha fazla oranda ihtiyaç sahibi olan ve yararlanamayan tanıdığı kişiler olduğunu [1.66 (1.17-2.34)] göstermektedir. Bu iki zıt yönlü anlamlı sonuç sosyal hizmetlere ihtiyaç duyanların kalabalık ailelerden oluştuğunu da teyit etmektedir. Çünkü hane halkı sayısı arttıkça yoksul hane halkı oranı da artmaktadır. Kalabalık ailelerde birey sayısı arttıkça toplumdaki sorunlardan etkilenme olasılığı da artış göstermektedir. Eve giren gelirin daha fazla kişi arasında bölünmesi kalabalık ailelerin yoksulluk konusunda risk altında olmasına neden olmaktadır. TÜİK'in 2009 yılı verilerinde Türkiye genelindeki yoksul hane halkı oranı % 14,54 iken bu oran 7 ve daha fazla hane halkı olan nüfus grubu içinde % 38,50'ye yükselmektedir (TÜİK 2018b). Bundan dolayı sosyal hizmet kullanımı kalabalık olmayan ailelere göre daha fazla olmaktadır.

10. Sonuç ve Öneriler

Hayatın her aşamasında ve her kesimden insanın sosyal işlevselliğini yerine getirmesini sağlayan sosyal hizmetlerden yararlanma ancak hak anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmez. Hak anlayışının gelişmesinin en önemli koşulu ise kişilerin kendi yaşantılarıyla ilgili hak bilincinin oluşturulmasıyla sağlanabilir. Hak bilincinin yerleşmesi sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanmanın vatandaş olmanın gereği olarak ortaya çıkacak ve bu hizmetleri sağlamak devletlerin zorunlu yükümlülükleri olarak değerlendirilecektir. Böylece vatandaşın minnet duygusu beklenmesi ya da yardımların belirli kesimlerin bazı siyasi ya da düşünce grupları tarafından baskı ve güdüm altına alınmasının önüne geçilebilir. Aksi takdirde özellikle yoksul ve güçsüz kesimler ekonomik gücü elinde tutan kesimlerin baskısı altına girebilir. Bu çerçevede sosyal yardım ve hizmetlerin tanınma ve bilinirliğini artırma ve hak bilincinin gelişmesi ile ilgili şu önerilerde bulunulabilir:

1. Hak kavramının vatandaşlık bilinci ile bağlantılı olması nedeniyle toplumda vatandaşlık bilincinin gerçekleştirilebilmesi için vatandaşlık ve haklar eğitiminin daha ilkökul çağında çocuklara verilmeye başlanıyor olması oldukça önemlidir.

2. Haklar muhtaçlık durumuna gelmeden vatandaşlara sunulmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesinin en önemli koşulu ise koruyucu ve önleyici sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesidir. Özellikle yoksullukla ve gelir dağılımdaki adaletsizlikle mücadele için sosyal politikaya müdahale edecek makro sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmelidir.

3. Halen başvuruya dayalı olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılan hizmetler yerinde tespit vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmalıdır. Böylece sosyal hizmet ve yardımlar sadece haberdar olanların faydalanabileceği hizmetler olmaktan çıkarılmış olacaktır.

4. Sosyal yardım ve hizmetlerin hak bilinci içerisinde ele alınması hizmetlerin oluşturulması ve planlanması aşamasında da ihtiyaç sahibi kişilerin görüş ve beklentilerine uygun şekilde olmalıdır. Bu nedenle yardımlardan ve hizmetlerden faydalananların hizmet planlaması sürecine dahil edilmesi hizmetlerle gerçek ihtiyaçların buluşmasını sağlayacaktır.

Sosyal yardım uygulamalarının yoksulluğa düşüp sosyal dışlanmaya maruz kalan kesimlere verilmesine ilişkin yaklaşımdan vazgeçilip, sosyal koruma anlayışı içinde yoksulluğa düşmeden önce sosyal içermeyi sağlayan koruyucu ve önleyici hizmetleri kapsayıcı şekilde düzenlenmesi yoksullukla mücadeledeki en önemli politika olmalıdır.

Kaynaklar

- Aközer, Mehmet. (2003) "Kamuoyu Gözüyle Kamu da Yolsuzluk" *Görüş Dergisi*, NO:57 ss.14 – 23. <http://tusiad.org/tr/yayinlar/gorus-dergisi/item/9208-tusiad-gorus-dergisi-no-57>. 18.12.2017 tarihinde erişildi.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2012) Qualitative And Quantitative Analysis Of Impact Of Conditional Cash Transfer Program In Turkey Project Report. http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/5429198a369dc32358ee29b9/Qualitative_and_Quantitative_Analysis_of_Impact_of_Conditional_Cash_Transfer_Program_in_Turkey_Porject_Report.pdf_15.01.2018 tarihinde erişildi
- Apaydın, Aydın (2011) Social Assistance As A Poverty Alleviation Strategy, Case of Altındağ Social Assistance and Solidarity Foundation. ODTÜ Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Barker, Robert.L. (1995) *The Social Work Dictionary*. 3.rd. Ed. Nasw Press: USA.
- Bolğün, Cemre.;Şahin Fatih.; Baydur, Hakan (2017) "Manisa'da Toplumun Sosyal Hizmet Mesleğine İlişkin Farkındalığı ve Tutumu: Karşılaştırmalı Bir Araştırma" *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 28(2).27-49.
- Canbulut, Tuba (2017) "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Alanındaki Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Uzmanlarınca Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Yoksulluk" *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 28(1).113-132
- Cılga, İbrahim. (2004) *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları No:016.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2001) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Sosyal Hizmetler Ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara
- Eardley, Tony; Bradshaw, Jonathan; Ditch, John; Gugh, Ian, Whiteford, Peter (1996) *Social Assistance in OECD Countries*. London:HMSO.
- Erdoğan, Güniz (2002) "Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler" C.C.Aktan (Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını
- Friedlander, Walter.A. (1965) *Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları*. Çev: E. Besin. Ankara: Kardeş Mat.
- Güven, Sami. (2001) *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- HÜNEE. (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Koray, Meryem. (2000). *Sosyal Politika*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Koşar, Nesrin G. (2000) Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Metin, Onur. (2001) "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi:Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar" *Çalışma ve Toplum*. (1).179-200.
- Şahin Fatih. (1999) «Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları" Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet . Eds. N.G. Koşar, V. Duyan . HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ankara.60-74
- Pincus, Allen; Minahan, Anne. (1977) *Social Work Practice: Model and Method*. 8. Prin. Illinois: F.E. Peacock Publishers.
- Tomanbay, İlhan (2006) Büyük ve Küçük Boy Yaklaşımlarla Yoksulluk. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.ss.11-25.
- TÜİK. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Manisa 2013. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2018a) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. 17.01.2018 tarihinde erişildi.
- TÜİK (2018b) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013. 17.01.2018 tarihinde erişildi.
- Sariipek, Doğa Başar (2017) "Yoksullukla Mücadelede Şartlı Nakit Transferleri; İnsan Hakları Açısından Bir Değerlendirme" *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(20). 94-107.
- SYDVGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Genel Müdürlüğü)(2010) Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi Sonuç Raporu. http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/5429198a369dc32358ee29b9/sonuc_raporu.pdf. 15.01.2018 tarihinde erişildi.
- Thompson, Neil. (2009) *Kuram Ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Çev: B. Hatipoğlu Eren, Ö. Cankurtaran Öntaş. Ankara:Dipnot Yayınları
- Turan, Nihal. (1992) *Sosyal Kişisel Çalışma Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: MN Ofset.
- Yusufoğlu, Ömer Şükrü, Kızmaz, Zahir. (2016) "Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Elazığ Örneği" *Social Sciences* 11(1). 27-40.

- Yıldırım, Şeyda (2016) "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet" *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*. Eds: D. Şaşman Kaylı,, F. Şahin. Ankara: Nika Yayınları.81-102.
- Zastrow, Charles (2014) *Sosyal Hizmete Giriş*. 2. Baskı. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zastrow, Charles, Krist-Ashman Karen K. (2014) *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I*. Çev: F.Çoban, A. Aydın, M. A. Foça, S.E. Türközü, Ç Karaca. Ankara: Nika Yayınları.
- Zengin, Oğuzhan. (2012) "Uygulamalı bir Bilim Olarak Sosyal Hizmet" *Sosyal Hizmet Yazıları* Eds. İ. Cılga, O. Zengin, Ö. Altındağ. Ankara: Sabev.215-234